

Marlen Haushoferová

Na počátku byl výstup na horu. Kdesi v bavorském předhůří Alp jsme po dlouhém trmácení vyšly z lesa na horskou pastvinu. Potkaly jsme krávu a o kus dál seděla před srubem pastýřka. Zastavily jsme se, dívaly se do kraje a moje souputnice řekla do ticha: „Znáš Marlen Haushofer?“

A tak se dostala Zed' oklikou z Rakouska přes Německo do Česka...

Marlen Haushofer (1920–1970) se narodila rodičům, z nichž na ni každý působil jinak; matka byla přísná katolička a otec mírný, smířlivý člověk, i když prý občas prchlivý. Vyrůstala v hájovně, les, příroda, zvířata domácí i divoká, to vše pro ni bylo samozřejmou součástí života. K otci měla vřelý vztah a patrně od něj získala vztah k vyprávění příběhů. Matka ji v deseti letech poslala do klášterního internátu. Pro Marlen to byla velmi těžká změna. Od té doby se potýkala se svým zdravím. Její život v poválečném Rakousku nebyl příliš dlouhý a přesto byl naplněný těžkými zvraty. Během války a v konzervativních poměrech se jí narodilo nemanželské dítě, které musela nechat u pěstounky. Až po válce vzala Marlen svého syna do nové rodiny. Provдалa se za lékaře Manfreda Haushofera a narodil se jí mladší syn. Před válkou začala studovat germanistiku, studium ale kvůli dětem nakonec nedokončila. Psát začala po skončení války.

Marlen od mládí trpěla depresemi. Její román, v němž vypravěčku ze dne na den od světa oddělí neproniknutelná zed', se dá v tom směru považovat za odvážný pokus najít cestu ven. Zed' krutým způsobem symbolizuje osamocení. Je skrz ni vidět do světa na „druhé straně“, ale nelze do něj vejít. A pokud ano, pak hrozí smrt. Hrdinka to postupně přijímá jako neměnnou skutečnost a soustředí se na život zde a nyní. Že toto téma v autorčině duši postupně uzrávalo, je patrné například v její novele Zabijeme Stellu, která vyšla o pět let dříve (1958), kde píše: „Cítila jsem skutečné hoře při pohledu jejího krásného obličeje, který byl posedlý divokou, tupou bolestí, ale nepřála jsem si bořit zed', která mě od té bolesti ještě dělila.“

Byla talentovanou, inteligentní ženou a v době, která ženám trpěla pohyb pouze ve vymezeném prostoru, zůstala nezávislou duší. Ostře vnímala hranice tohoto prostoru a bolestivě na ně narážela. Na jedné straně ji trýžnila touha psát, na druhé straně nedokázala psaní upřednostnit před povinnostmi vůči rodině. Hrdinkou Zdi je průměrná žena z města, není zvyklá na manuální práci a potýká se s mnoha problémy. Automaticky se tak vynoří úvahy o roli ženy a muže ve světě, které, přestože román vznikl ke konci šedesátých let, jsou dodnes živé, protože je autorka neřeší jen letmo, nýbrž nás s nimi konfrontuje do morku kosti. Marlen sama byla rozhodně všechno ostatní, jen ne průměrná žena. Přesto se s hrdinkou Zdi v nitru duše ztotožňovala. „Když jsem se jednoho dne rozhodla pro „ich formu, vlastně už to pak nebylo těžké...“ cituje ji v životopisné knize Zřejmě jsem blázen (2000) Daniela Strigl.

Zed' vyšla poprvé v roce 1963 a pravidla času pro ni neplatí. Svou renesanci zažila v 80. letech a od té doby se stala kultem a neodmyslitelnou součástí čtenářů nejen v německy mluvících zemích. Její tempo by se mohlo zdát dnešnímu čtenáři pomalé, jenže myšlenky a pocity, o nichž hrdinka podává zprávu, nebylo a není možné vyjádřit rychle. Marlen Haushofer nás zve do světa, v němž všechno roste po svém a kde je životně důležité vyjít především sám se sebou. Vysadila lidskou bytost do krajiny, která má svůj řád. Sebedestruktivní člověk má ve

zvyku ten řád osudově porušovat a není s to žít v souladu se svým okolím. Kdybychom se najednou ocitli zcela osamělí a k přežití nám nezbylo nic jiného, než sladit svůj život s životem přírody kolem sebe, znamenalo by to dnes stejně jako před šedesáti lety, kdy kniha vznikla, především citelně zvolnit tempo. Pokud vnímáme příběh pozorně, naše myšlenky se zpomalí.

Pro HaDivadlo sepsala překladatelka Kateřina Lepic (upraveno). Dachau, 8. 10. 2021.

K otázce autobiografičnosti

„Nikdy nepíši o ničem jiném než o vlastních zkušenostech. Všechny mé postavy jsou mou součástí, řekněme, odštěpené osobnosti, které opravdu dobře znám. Pokud přijde postava, která se mnou není spřízněná, nikdy se nepokouším do ní proniknout, nýbrž se spokojím s popisem jejího vzhledu a jejího vlivu na okolí. – Jsem názoru, že v širším smyslu vše, co spisovatel píše, je z jeho života, autobiografické.“

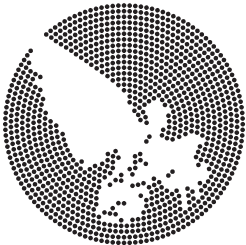
Marlen Haushoferová, rozhovor s Elisabeth Pablé ze série „Die literarische Werkstatt“ rakouské rozhlasové stanice ORF (přeložila K. L.).

Zed'

16. října 2021 premiéra

Marlen Haushoferová autorka

Kamila Polívková režie

HaDivadlo

Sezona 46: Adaptace → 47: Nerůst

Scéna progresivní dramaturgie

autorka: Marlen Haushoferová
režie: Kamila Polívková
adaptace: Kamila Polívková
dramaturgie: Anna Prstková a Ivan Buraj
scéna: Antonín Šilar
kostýmní spolupráce: Zuzana Formánková
hudba: Aid Kid
sound design: Aid Kid a Dominik Dolejší
inspice: Jan Doležel
hospitace: Jana Uhýrková
citovaný překlad: Kateřina Lepic

hrají:
Tereza Hořová j.h.
Marie Ludvíková
Táňa Malíková
Magdalena Straková
Jiří Svoboda
Kamila Valůšková
Jiří Miroslav Valůšek

„Přemýšlela jsem o svém dřívějším životě a shledala jsem ho ve všech ohledech nedostatečným.“

Proč se dívat na zvířata?

Zvířata se rodí, vnímají a jsou smrtelná. Všemi těmito rysy se podobají člověku. Svou vnějškovou anatomii (a o něco méně svou vnitřní anatomii), svými zvyky, dělením času a tělesnými schopnostmi se od člověka liší. Jsou nám podobná i nepodobná zároveň: „Známe činnost zvířat a potřeby bobra a medvědů a lososa a dalších tvorů, neboť naši muži s nimi kdysi byli ve sňatku a získali toto vědění od svých zvířecích manželek.“ (Havajští indiáni)

Když oči zvířete pozorují člověka, jsou pozorná a ostražitá. Je dobře možné, že se totéž zvíře stejně podívá i na zvíře jiného druhu. Nevyhrazuje si pro člověka zvláštní pohled. Avšak žádný jiný druh, kromě člověka, nepocítí v pohledu zvířete důvěrnou blízkost. Jiná zvířata ten pohled zadržuje a zastavuje. Člověk pohled vrací, a tím si uvědomuje sám sebe.

Zvíře jej zkoumá přes úzkou propast neporozumění. To proto může člověk zvíře zaskočit. Nicméně i zvíře – byť třeba ochočené – může zaskočit člověka. I člověk hledí před podobnou, i když ne identickou propast neporozumění. Tak tomu je, ať se podívá kamkoli. Vždy hledí přes nevědomost a strach. Když je tedy „viděn“ zvířetem, je sám viděn způsobem, jakým on vidí své okolí. Uvědomuje si to - a právě díky tomu se mu pohled zvířete stává důvěrně blízkým. A přece je zvíře odlišné a nikdy je s člověkem nelze zaměnit. Zvířeti je tak přiřknuta moc srovnatelná, ale nikdy ne totožná s mocí lidskou. Zvíře má svá tajemství, která se, na rozdíl od tajemství jeskyní, hor či moří, zcela cíleně obracejí k člověku.

Vzájemný vztah se lépe objasní, když pohled zvířete porovnáme s pohledem druhého člověka. Mezi dvěma lidmi jsou obě propasti v zásadě přemostěny jazykem. I když je setkání nepřátelské a neužívá se slov, i když třeba každý hovoří jiným jazykem, díky samotné „existenci“ jazyka je minimálně jeden člověk druhým uznán, nejsou-li uznáni vzájemně. Jazyk lidem dovoluje, aby přistupovali k druhému jako k sobě samému. (Uznání, existenční stvrzení umožněné jazykem, může také stvrdit lidskou nevědomost a strach. Zatímco u zvířat představuje strach reakci na signál zvenčí, u lidí je endemický.)

Žádné zvíře nikdy – pozitivně ani negativně – neuzná, nestvrdí člověka. Zvíře lze zabít a sníst, čímž se jeho energie přidá

k té, kterou lovec již vlastní. Zvíře lze zkrotit, čímž rolníkovi poskytne obživu a začne pro něj pracovat. Protože mu však schází společný jazyk, jelikož dokonale mlčí, je jeho odtažitost, výlučnost – výlučnost, z níž je vyloučen člověk – nezlomná.

John Berger: Proč se dívat na zvířata? (Z originálu, 1977, přeložil Martin Pokorný.) In O pohledu. Praha: Éditions Fra, 2009.

Prosinec

Vždycky jsem měla zvířata ráda, jednoduchým, povrchním způsobem, jakým přitahují městského člověka. Teď, když jsem byla závislá jen na nich, se všechno změnilo. Prý existovali vězni, kteří si ochočovali krysy, pavouky a mouchy a začali je milovat. Myslím, že se chovali přiměřeně své situaci. Hranice mezi zvířetem a člověkem se bortí snadno. Pocházíme z jediné velké rodiny a když jsme osamělí a nešťastní, přijímáme rádi i přátelství našich vzdálených příbuzných. Trpí stejně jako já, když jim něco působí bolest, a jako já potřebují potravu, teplo a trochu něhy. Mimochodem má náklonnost jen málo souvisí s rozumem. Ve snu přivádím na svět děti a nejsou to jen lidské děti, jsou mezi nimi kočky, psi, telata, medvědi a jiní tvorové se srstí a neznámého druhu. Ale všichni vycházejí ze mě a není na nich nic, co by mě mohlo vylekat nebo odradit. Jen vypadá podivně, když o tom píši lidským písmem a lidskými slovy. Možná bych měla takové sny kreslit oblázkem do zeleného mechu nebo je vyrývat klacíkem do sněhu. Ale to mi ještě nejde. Zřejmě nebudu dost dlouho na živu, abych se natolik proměnila. Možná by to uměl nějaký génius, ale já jsem jen jednoduchý člověk, který ztratil svůj svět a je na cestě, aby našel nový. Ta cesta je bolestivá a ještě dlouho není u konce.

Marlen Haushoferová: Zed' (Z originálu, 1963, přeložila Kateřina Lepic.) Praha: Revolver Revue, 2019.

Uzemnit se

To, čemu říkáme civilizace, řekněme zvyky, přijaté během posledních deseti tisíciletí, se rozvinulo, jak vysvětlují geologové, během epochy a v zeměpisném prostoru, jež byly úžasně stabilní. Holocén (tak tuto epochu nazývají) měl všechny rysy „rámce“, uvnitř kterého bylo totiž možné bez přílišné námahy

odlišit lidské jednání, tak jako může člověk v divadle zapomenout na budovu a kulisy a soustředit se na zápletku. V antropocénu tomu tak již není. Zde již nejde o drobné klimatické fluktuace, ale spíše o rozvrat, který mobilizuje zemský systém jako takový.

Lidé vždy měnili své životní prostředí, ale tento termín označoval jen jejich okolí, právě to, co je obklopovalo. Zůstávali centrálními postavami, pouze měnili na okraji dekorace svých dramát. Dnes vstupují dekorace, kulisy, pozadí scény a celá budova na jeviště a soupeří s herci o hlavní roli. Mění to všechny scénáře a nabízí to jiné rozuzlení. Lidé již nejsou jedinými herci, i když si stále myslí, že je jim svěřena poměrně důležitá úloha.

Důležité je, že si již nadále nemůžeme vyprávět ty samé příběhy. Napětí a nejistota jsou všudypřítomné.

Vrátit se zpátky? Znovu si osvojit staré recepty? Učit se od jiných kultur, které ještě nebyly modernizovány? Ano, jistě, ale aniž bychom se chlácholili planými iluzemi: ani pro ně neexistuje žádný precedens.

Žádná lidská společnost, ať už si ji představujete jakkoli moudrou, důmyslnou, obezřetnou a opatrnou, se nemusela vypořádávat s reakcemi zemského systému na činnost osmi či devíti miliard lidí. Veškerá moudrost, nashromážděná v průběhu deseti tisíc let, i kdybychom ji dokázali znovu nalézt, sloužila vždy pouze několika stovkám, tisícům či milionům lidských bytostí na poměrně stabilní scéně. Nepochopíme nic z prázdnoty dnešní politiky, jestliže nedoceníme, do jaké míry je tato situace bezprecedentní. Nakolik je ohromující a omračující. (...)

Přijmout přímý pohled do tváře této situace znamená ocitnout se v postavení hrdiny povídky Edgara Allana Poea Pád do Maelströmu. To, co jediného přeživšího odlišuje od ostatních utonulých, je chladnokrevná pozornost, se kterou starý námořník z Lofotských ostrovů zkoumá pohyb všech úlomků, jež se točí ve víru okolo něj. Když je loď stržena do propasti, vypravěč se nakonec zachrání tím, že se zachytí prázdného soudku.

Musíme být stejně obratní jako ten starý námořník: musíme věřit, že se z toho dostaneme; nepřestávat pozorně sledovat, kam jsou všechny ty trosky unášeny; snad nám to umožní v náhlém záblesku odhalit, proč jsou některé úlomky staženy ke dnu, zatímco jiné mohou díky své formě sloužit jako záchranný pás.

Bruno Latour: Zpátky na zem. (Z originálu, 2017, přeložil Čestmír Pelikán.) Praha: Nakladatelství Neklid, 2020.

www.hadivadlo.cz #hadivadlo

Centrum experimentálního divadla, p.o.
ředitel: Miroslav Ošchatka

umělecký šéf: Ivan Buraj
dramaturg: Matěj Nytra
intendantka: Anna Stránská
ekonomka: Nikola Cziglová

herecký soubor: Cyril Drozda, Mark Kristián Hochman, Miroslav Ukul Kumhala, Marie Ludvíková, Táňa Malíková, Miloslav Maršálek, Simona Peková, Magdalena Straková, Jiří Svoboda, Jiří Miroslav Valúšek, Kamila Valúšková

ferman, produkční: Anna-Natalia Fajnorová
media a pr: Marie Rotnáglová
administrativa, vstupenky, vzdělávání: Romana Břízová
hlavní pokladní: Svatlana Buyevich
inspicient: Miroslav Ukul Kumhala
mistr výroby, hlavní technik: Tomáš Nerád
mistři světél: Adam Gazárek, František Kumhala, Nikol Piškytlová
mistři zvuku: David Fadinger, Karel Hanák Fláva, Pavel Boika
garderoba: Kateřina Kumhalová, Barbora Hortvíková
rekvizity: Martin Cáb, Eva Pešová
předák jevištní techniky: Roman Švanda
stavba: Adam Krutiš, Michal Matoušek, Mikuláš Utinek
dramaturgická spolupráce: Anna Prstková
grafický design a sazba: Nela Klímová
malba: Alexey Klyuykov

Statutární město Brno finančně podporuje Centrum experimentálního divadla, příspěvkovou organizaci. Inscenace se uskutečňují za finanční podpory MK ČR.

HaDivadlo
Scéna Centra experimentálního divadla, příspěvkové organizace
Alfa pasáž, Poštovská 8d, 602 00 Brno

ced

B | R | N | O | Jihomoravský kraj

A2 heroine

Přidejte se do naší facebookové skupiny HaDi friends!